

tit uskovat). Ehkä bisarreihin aspekti oli kun jokaisen ”onnistuneen” maastossa käynnin jälkeen tai jokaisen tuomion jälkeen tapausta juhlittiin erinomaisella aterialla ravintolassa tai vaikkapa puolustusasianajajan kotona. Kuitenkin olisi tarvittu vain yksi enemmän tai vähemmän to-

dellisuudentajuinen tuomari tai poliisi, joka ei olisi uskonut terapeuttien vakuutteluihin vaan vaatinut konkreettista näyttöä.

Kiintoisa erityistapaus on Ruotsin Lapissa tapahtunut kahden ulkomaalaisen raaka murha (joka on edelleen selvittämättä), jossa Bergwallilla oli kerto-

mansa mukaan rikoskumppani, jota ilman murhia ei olisi voinut tehdä. Tämä kuitenkin kiisti kaiken, joten hänet vain jätettiin syytteen ulkopuolelle, kun näyttöä ei ollut tarpeeksi. Kun taas Bergwall voitiin tuomita ilman muuta näyttöä kuin hänen itsensä ja terapeutin lausunnot.

Suomi Stalinin armoilla

MATTI VIRTANEN

Helsingin yliopiston poliittisen historian professori Kimmo Rentola on paljon julkaissut, ansioitunut ja palkittu tutkija. Hänen tuorein kirjansa *Stalin ja Suomen kohtalo* sai Lauri Jäntin palkinnon tammikuussa 2017.

Aiemmissa kirjoissaan Rentola on katsonut Suomen ja Neuvostoliiton historiaa suomalaisesta näkökulmasta, mutta tässä kirjassa haussa on Stalinin katse Suomeen: miksi Stalin teki sellaisia valintoja kuin teki – taustana suurvaltojen suhteiden tila ja Stalinin tiedustelun siitä hankkima tieto. Lähteinään Rentola käyttää paitsi aikaisempia kirjojaan myös viime aikoina julkiseksi tulleita arkistoaineistoja.

Näkökulman vaihdos avaa syysseuraussuhteita uudella, osin draamaattisella tavalla. Heti kirjan aluksi Rentola pelkistää, että Suomen kohtalo oli kymmenen vuoden aikana ainakin viisi kertaa yksin diktaattori Stalinin käsissä:

”Stalin päätti aloittaa talvisodan ja lopettaa sen, hän päätti jatkosodan rauhasta 1944, ja kun alkuvuodesta 1948 oli aika ratkaista, tuleeko Suomesta kansandemokratia vai ei, hän painoi ensin kaasua ja sitten jarrua. Näiden päätösten kohdalla voidaan puhua Suomen kohtalosta: koko yhteiskunnan luontees-

ta, valtion itsenäisyydestä, kansalaisten elämästä ja kuolemasta. Tämä ei ole maalailua, vaan silkkä karu fakta.”

Ennen talvisotaa Suomella ei Stalinin silmissä ollut erityisasemaa. Toki hän oli käynyt täällä ja tavannut täällä ensi kertaa Leninin, mutta vasta talvisota teki Suomesta hankalan ja kipeän ongelman. Stalinin näkökulmasta lähes kaikki meni talvisodassa pieleen.

Syksyn 1939 tiedustelutietojen valossa puna-armeija tultaisiin ottamaan Suomessa avosylin vastaan, vuoden 1918 verinen sisällissota kun oli täällä vielä tuoreessa muistissa. Puna-armeijaa odottaisi nopea paraatimarssi Helsinkiin. Tähän luottaen Stalin asetti Terijoelle Otto Wille Kuusisen nukkehallituksen, joka toimisi sitten pikavoiton jälkeen uuden Suomen uutena hallituksena.

Tulos oli puna-armeijalle katastrofi. Rentola päättelee, että keskeinen syy oli tiedustelun antama täysin harhainen kuva Suomen poliittisesta tilanteesta. Ensinnäkin Stalin oli 1930-luvulla tapattanut lähes kaikki Suomesta vuoden 1918 jälkeen Venäjälle siirtyneet tuhannet punaiset. Suomessa toimivat agentit olivat harrastelijoita, jotka lähetti-

Kimmo Rentola
Stalin ja Suomen kohtalo
Otava, 2016

vät Moskovaan sellaisia arvioita, joiden arveltiin Stalinia miellyttävän. Huomiotta jäi, että Suomessa oli vuodesta 1937 ollut punamultahallitus, joka onnistui olennaisesti tasoittamaan vuoden 1918 sisäistä repeämää.

Tammikuun lopulla 1940 puna-armeija puski edelleen päätänsä seinään, mutta silloin Stalinin eteen alkoi nousta uusi uhkakuva. Tiedustelutiedot kertoivat, että silloinen suurin maailmanmahti Britannia alkoi vakavissaan, Ranskan tuella, suunnitella sodanjulistusta Saksan kanssa liitossa olevaa Neuvostoliittoa vastaan. Ydinajatus oli suunnata hyökkäys Kaukasukselle, Bakuun, mistä Neuvostoliitto sai 90 prosenttia öljyistään. Sen ohella joukkoja lähetettäisiin Kiirunan malmialueelle, Petsamoon kaappaamaan sikäläinen nikkeliintuotanto ja suunniteltiin mihinnoitusta Leningradiin.

Maaliskuun alussa 1940 tiedustelutiedot kertoivat, että ulkomaisen intervention vaara on suuri, ilmahyökkäystä Bakuun pidettiin varmana tosiasiana. Stalin unohti nopeasti Kuusisen

hallituksen, halusi neuvotella laillisen hallituksen kanssa rauhasta, joka sitten astui voimaan 13. maaliskuuta 1940. Britannian ja Ranskan suunnitelma raukesi.

Talvisodan seuraukset olivat moninaiset. On esitetty, että Hitler antoi Stalinin vapaasti hyökätä Suomeen testatakseen kummankin sotilaallista kykyä. Puna-armeijan suoritusta Hitler piti niin surkeana, että se vauhditti päätöstä käydä pikaisesti Neuvostoliiton kimppuun. Ilman talvisotaa Suomi ei taas millään olisi suostunut yhteishyökkäykseen Saksan rinnalla, mutta nyt haettiin oikeutettua revanssia. Mutta myös Stalin oppi talvisodasta: tiedustelu organisointiin uudella tavalla, ammattisotilaiden asemaa vahvistettiin, kenraalien ja amiraalien sotilasarvot palautettiin ja tuhansia vankileireille vietyjä sotilaita kutsuttiin takaisin palvelukseen.

Kauaskantoisen talvisodan seuraus oli Rentolan mukaan kuitenkin sen vaikutus paitsi Staliniin myös myöhempään neuvostojohtoon. Paradoksaalisesti Suomen myöhempi erityisasema ”perustui pitkälti suomalaisen talvisodassa hankkimaan kunnioitukseen. Keskinäisiä suhteita hoidettaessa sotaa ei juuri koskaan mainittu, mutta aina muistettiin. Sodassa osoitettu sitkeys oli ystävyyden kivijalka”.

Silti Rentolan kuvausten perusteella Stalinin suhdetta Suomeen talvisodan jälkeen voisi parhaiten kuvata sanalla ambivalenssi. Kesäkuussa 1944 Stalin

käynnisti suurhyökkäyksen Karjalan kannaksella ja vaati sen alkumenestyksen jälkeen Suomelta täydellistä antautumista. Kun suurhyökkäys heinäkuussa pysäytettiin Tali-Ihantalassa, Stalin palasi nopeasti miedompiin vaatimuksiin – koska kilpajuoksu Berliiniin oli toden teolla alkanut.

Puna-armeijan valtaamat itäiset reunavaltio alkoivat 1947–1948 yksi toisensa jälkeen siirtyä neuvostotyyliiseen sosialismiin, puna-armeijan valvonnassa. Tsekkoslovakiaa näin tapahtui helmikuussa 1948. Stalin kaavaili aluksi samanlaista kohtaloa myös Suomelle, jos Paasikivi ja Suomen eduskunta eivät hyväksyisi YYA-sopimusta. Paasikivi oli pitkään vitkutellut sopimuksen kanssa, ja se kannatti. Länsivallat reagoivat nopeasti Prahan tapahtumiin. Maaliskuun 17. päivänä Britannia, Ranska ja Benelux-maat perustivat Länsi-Euroopan Unionin, puolustusliiton, jolle presidentti Truman lupasi USA:n tuen. Tästä alkiosita kasvoi nopeasti Nato.

Tässä tilanteessa Stalin ei halunnut kärjistää suhteita toimimalla liian kovakouraisesti Suomessa, vaan tyytyi Paasikiven vesitettyyn versioon YYA-sopimukseksi ja pysäytti varasuunnitelmaan kuuluneen Suomen kommunistien mobilisaation. Kesäkuun 1948 eduskuntavaaleissa SKDL koki vaalitappion ja Paasikivi nimitti entisen kansanrintamahallituksen tilalle sosialidemokraattisen vähemmistöhallituksen.

Mutta ei Stalinin ambiva-

lenssi tähän päättynyt. Keväällä 1950 Stalin antoi Pohjois-Korean johtajalle Kim Il Sungille luvan hyökätä etelään. Toisin kuin Stalin odotti ja toivoi, USA vastasi heti haasteeseen ja lähetti joukkoja paikalle YK:n lipun alla. Stalin päätteli, että konflikti eskaloituisi myös sodan runtelemaan Eurooppaan samalla kun USA:n resurssit olisivat sidottuna Koreaan. Kun pohjoinen Koreassa aluksi menestyi, Stalin kaavaili Suomelle sotamateriaalin toimittajan roolia tulevassa Euroopan sodassa ja Suomen kanssa solmittiin pitkäaikainen kauppasopimus. Mutta kun USA pääsi Koreassa niskan päälle, Euroopan sotänäkymä kuivui kokoon ja Stalin alkoi epäillä Suomen tuota pikaa hyppäävän voittoisan lännen leiriin. Enempää ei ehtinyt tapahtua, sillä Stalin kuoli 1953.

Kimmo Rentola referoi erästä Stalinin keskustelua Britannian ulkoministerin Anthony Edenin kanssa heidän päävastustajastaan. ”Hitler on nero”, Stalin sanoi, ”mutta hän ei tiedä milloin pitää lopettaa.” Eden siihen: ”Tietääkö kukaan milloin pitää lopettaa?” Stalin: ”Minä.” Juuri siitä oli Rentolan mukaan kysymys Suomen-ratkaisuissa 1940, 1944 ja 1948: kun omat aikeet veivät hankaluuksiin, joita uhkasi kasautua yhä lisää, kannatti lopettaa ja vaihtaa suuntaa. ”Stalinin poliittisen taidon olennaisinta ainesta oli kyky äkkikään-teisiin.”

Tässä kohtaa minulle tuli nykyhetkestä taaksepäin kulkeva déja-vu-elämys.